

Religionens plass i offentligheten

Av Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt
Begge forskere ved KIFO Stiftelsen Kirkeforskning

De siste årene har det vært mye diskusjon om religionens plass i offentligheten. Påstander om at religionen nå er gjeninntrådt på den offentlige arena har slåss om plassen med beklagelser over at religiøse stemmer blir ekskludert fra offentlig debatt. En ny, omfattende spørreundersøkelse om religion viser at nordmenn har mer nyanserte holdninger i dette spørsmålet enn en til tider opphetet debatt kan tyde på. Hvorvidt en er positiv eller negativ henger blant annet sammen med hvor tett en opplever at religionen er på statens og offentlige institusjoners utøvelse av makt og beslutningsmyndighet overfor borgerne. Dette viser seg både i spørsmålet om bruk av religiøse klesplagg i offentlige institusjoner, og i spørsmål som angår religion og politikk.

Når det gjelder bruk av klesplagg som signaliserer religiøs tilhørighet i offentlige institusjoner er flertallet nokså skeptiske, men det er likevel klare variasjoner avhengig av hvilke institusjoner det er tale om. Mens bare hver fjerde nordmann synes det er akseptabelt at folk i Forsvaret benytter seg av religiøs bekledning, aksepterer 36 prosent det samme blant ansatte i offentlige helseinstitusjoner. Og halvparten godtar at ansatte i helseinstitusjoner drevet av frivillige organisasjoner anvender religiøse klesplagg.

Dette tyder på at det ikke nødvendigvis er religiøse klesplagg i kombinasjon med uniformer eller utstrakt publikumskontakt i seg selv som oppleves problematisk, men derimot tilknytningen til utøvelse av statlig makt. Jo mer en institusjon kan utøve tvangsmakt på vegne av staten, jo sterkere er kravet om at dens ansatte fremtrer nøytralt og uten synlig forbindelse til en bestemt religion.

En annen side ved spørsmålet om religion i offentligheten dreier seg om forholdet til politikk vidt forstått som utforming og påvirkning av samfunnsutvikling og samfunnsinstitusjoner. Her er bildet enda mer sammensatt. På den ene siden er to tredjedeler enige i at religiøse ledere ikke bør forsøke å påvirke offentlige beslutninger og bare 16 prosent synes dette er greit. Og 59 prosent er negative til at representanter fra trossamfunn spørres til råds når Stortinget lager lover som berører moralspørsmål, eksempelvis abort eller dødshjelp. Derimot mener 61 prosent at det er positivt at biskoper og religiøse ledere deltar i offentlige debatter om aktuelle samfunnsspørsmål, f.eks. om fattigdom, miljøvern og fred. Bare 12 prosent er uenige, og mener det er negativt. Også blant ikke-religiøse er et klart flertall positive til at religiøse ledere deltar i slike debatter.

Det er altså verken en generelt negativ eller en generelt positiv holdning til at religion og religiøse representanter forsøker å gjøre seg gjeldende innen politikk og offentlig diskusjon om politiske spørsmål. På den ene siden er det en overveiende positiv holdning til at religiøse ledere deltar i offentlig debatt, på den andre siden en kritisk holdning til at de forsøker å påvirke offentlige beslutninger eller gis innflytelse over lovgivning i moralspørsmål. Dette kan muligens virke inkonsistent, og det er ikke helt åpenbart hvor en forestiller seg at grensen mellom å delta i offentlig debatt og å forsøke å påvirke offentlige beslutninger, går.

Én mulig tolkning av disse svarene er imidlertid at disse forskjellene i holdninger reflekterer hvor nær religionen kommer formell politisk og offentlig beslutningsmyndighet og maktutøvelse. Negative holdninger til at religiøse ledere forsøker å påvirke offentlige beslutninger kan henge sammen med at spørsmålet oppfattes som at religiøse ledere forsøker å få direkte tilgang til politiske og forvaltningsmessige beslutningsprosesser, på siden av det ordinære politisk-demokratiske beslutningssystem basert på organiserte partier og interessegrupper. Dersom religiøse aktører ønsker innflytelse på politiske vedtak må de underkaste seg de regler og prosedyrer som gjelder for det politisk-demokratiske beslutningssystemet.

At religiøse ledere deltar i offentlig debatt om sentrale samfunnsspørsmål oppfattes derimot ikke å utfordre eller problematisere sentrale prinsipper og ordninger for utøvelse av politisk og forvaltningsmessig makt og beslutningsmyndighet. Tvert imot blir en slik deltagelse sett på som eksplisitt positiv. Den oppfattes kanskje å bringe inn andre stemmer og hensyn, og beriker dermed offentlig diskusjon og debatt. Dessuten betraktes det muligens også som en rimelig konsekvens av religionsfriheten. Påstander om at religiøse stemmer er uønskede i offentlig debatt holder altså ikke vann.

Variasjoner i holdninger til religion i forhold til politisk offentlighet og debatt reflekterer med andre ord oppfatninger av at det er legitime og positive, så vel som illegitime og problematiske måter for religion å være tilstede i offentligheten på. Det oppfattes som mer problematisk og mindre legitimt jo mer religion beveger seg over mot de deler av offentligheten som har med formell politisk og forvaltningsmessig myndighet å gjøre. Norge har en lang tradisjon for at religiøse ledere deltar i politisk virksomhet. Men siden vi fikk et etablert flerpartisystem har dette skjedd ved at religiøse ledere melder seg inn i politiske partier og stiller til valg, og på den måten får et mandat fra velgerne til å utøve politikk.

Denne forskjellen i vurderinger avhengig av hvor tett religionen er på offentlig og politisk beslutningsmyndighet må imidlertid også sees i sammenheng med to andre faktorer, nemlig generell religiøs toleranse, og eget religiøst standpunkt. De som generelt viser lav religiøs toleranse, f.eks. er uenig i at alle religioner bør respekteres eller i at religiøse grupper skal ha samme grunnleggende rettigheter, er også mer kritiske til enhver form for religiøs tilstedeværelse i offentligheten, inkludert deltagelse i offentlig debatt. Og omvendt er de som selv er mest religiøse, som deler tradisjonelle trosforestillinger og deltar ofte ved gudstjenester eller andre religiøse møter, også mer tilbøyelige til å være positive til alle de former for religiøs påvirkning som er beskrevet her, inkludert påvirkning av offentlige beslutninger.

Holdninger til religionens plass i offentligheten er med andre ord et sammensatt fenomen. Religiøs toleranse og egen religiøsitet spiller en rolle. Viktigst er kanskje likevel oppfatningen av en rimelig avstand mellom religion og politisk og forvaltningsmessig makt og innflytelse.